

kracht om deze tot stand te brengen.

En dit zal nog een belangrijke rol kunnen spelen in de ontwikkeling van de revolutie. Wanneer de arbeidersklasse de strijd heeft opgenomen en de macht van de bourgeoisie in eerste overwinningen heeft neergeworpen, dan zullen zich tal van deze welmenende hervormers bij haar aansluiten, hun krachten in haar dienst stellen, leidende plaatsen gaan innemen en de omwenteling naar hun opvattingen in hun richting trachten te leiden — op dezelfde wijze als in vroegere revoluties, wanneer de massa's door hun strijdkracht de oude orde hadden neergeworpen, een nieuwe heersende groep optrad en zich als nieuwe regering installeerde. Wanneer de arbeiders zoeken naar de wegen en middelen van opbouw, aarzelend staan voor de reusachtigheid van hun taak en de nog steeds reusachtige dreigende macht van het kapitaal — dan zal deze leer hen wijzen op een eenvoudiger weg, waar niet die onafzienbare moeilijkheden en grenzeloze opofferingen wachten, een weg waar zij bondgenoten vinden. Door namelijk een nieuwe regering van sociale hervormers in te stellen, of te steunen, opdat deze de macht van een regeringsapparaat gebruikt om het socialisme in te voeren. De propaganda van deze leer heeft de werking, en ook de bedoeling, bij de arbeiders wantrouwen in eigen kracht te wekken of te versterken, hen te ontmoedigen en zo te verzwakken, klaar inzicht te verduisteren in wat ze zelf moeten zijn en moeten doen. Om deze leer verzamelt zich dan alles, wat van het oude kapitalisme wil redden, wat gered kan worden, alles wat — onder de naam van „demokratie” — de oude wereld van meesters en knechten in stand wil houden; onder de leuzen van „orde” tegenover „chaos”, van „organisatie”, van „socialisme” tegenover „anarchie”. Want voor het burgerlijk denken kan een maatschappelijke toestand, waarin de arbeiders zelf als meesters hun arbeid regelen, zonder leiding van boven, niet anders dan anarchie en chaos genoemd worden. Zo zal het sociaal-reformisme nog een rol kunnen spelen als een der voornaamste remmende krachten in de ontwikkeling van de strijd der arbeiders, geestelijk zowel als daadwerkelijk.

De theorie, die daarvoor als grondslag moet dienen, ligt al klaar: de leer van de natuurlijke ongelijkheid der mensen. Zij zegt dat er nu eenmaal verschil is tussen de bekwamen, begaafd met talent en energie, die tot leiden geroepen zijn, en de massa der onbekwamen, de gewone domme en passieve meerderheid, die tot volgen en gehoorzamen bestemd is. Te allen tijde hebben heersende klassen geprobeerd de maatschappelijke klassetegenstellingen te verklaren, en dus te vereeuwigen, als een door de natuur gegeven tegenstelling van twee soorten mensen, de een voor de zweep, de ander voor het zadel geboren. In het begin van de Franse revolutie beweerde de adel dat zij afstamde van het edele ras der oude overwinnaars, en het volk van een lager ras van overwonnenen. Omhoog gekomen kapitalisten ver-

klaren hun hoge plaats daarmee, dat zij hersens hebben en de anderen niet. Zo beschouwen nu de z.g. intellectuelen, d.i. de klasse der beambten en vrije beroepen, die zich op geestelijk werk gespecialiseerd hebben, zich als de uitsluitende groep van de geestelijk begaafden. Daardoor achten zij zich alleen geschikt en bestemd om de leiding der maatschappij in handen te nemen, terwijl de massa het geesteloze handenwerk uitvoert. Want de maatschappij is nu een zo ingewikkeld, op de diepste wetenschap berustend samenstel, dat de grootste geestelijke bekwaamheid nodig is om haar te hanteren. Zou de massa in domme eigenwaan deze leiding van het intellect afwijzen, dan moet chaos en ondergang het gevolg zijn.

In werkelijkheid kennen deze intellectuelen, natuurlijkerwijze, hun eigen beperktheid niet. Intellectuelen is de naam van een klasse, die een speciale functie in het productieproces vervult, waarvoor meestal academische opleiding nodig is, en staat niet gelijk met bezitters van intellect; want intellect, helder verstand, vindt men in alle klassen. De begaafdheid voor studie, die hier nodig is, is een speciaal gerichte aanleg om abstracte wetenschappelijke begrippen en formules te hanteren, of slechts van buiten te leren, doorgaans verbonden met een aan hen zelf onbewuste beperktheid van blik op alle andere gebieden. Wat zich in hun zelfverheffing uitspreekt, is een eenzijdig intellectualisme, dat niets weet van de andere belangrijke kwaliteiten, die in wat de mensen volbrengen een beslissende rol spelen. In de mensen ligt een rijke en veelzijdige verscheidenheid van aanleg, verschillend in soort zowel als in graad: theoretisch abstraktievermogen naast praktische bekwaamheid, scherp onderscheidingsvermogen naast bloeiende fantasie, snelheid van opvatting bij de een, diep zinnend nadenken bij den ander, soms taaie volharding en onbegrensde toewijding, elders geniale spontaniteit, hier onverschrokken dapperheid in strijd en daad, daar alomvattend ethisch gevoel. Zij zijn alle nodig, hebben ieder op hun beurt en hun terrein een voorrang in de maatschappelijke samenwerking, en ze laten zich niet in de simpele onderscheiding van hoog en laag weergeven. Deze verscheidenheid bepaalt ieders geschiktheid en neiging tot de meest veelsoortige en verschillende gebieden van werkzaamheid. De aanleg en studie der intellectuelen, thans onder het kapitalisme vaak niet meer dan een speciale dressuur, neemt daarin ook haar plaats in, maar slechts als één uit vele. Natuurlijk zijn er onder de mensen ook allerlei graden van talent: personen van grote begaafdheid en genialiteit steken op allerlei gebied boven hun medemensen uit. Het aantal zeer begaafden is zonder twijfel zelfs veel groter dan het nu, bij de algemene onderdrukking van aanleg en de exploitatie van krachten door het kapitaal, mag schijnen. Een vrije mensheid zal hun gaven alle kunnen gebruiken; en geen heerlijker voldoening is voor hen denkbaar dan met hun gro-

tere kracht mee te werken in het gemeenschappelijke doel.

Moet de geest dan niet de lichamelijke arbeid besturen? Ongetwijfeld.

De menselijke geest is het hoogste produkt van de natuur; door de vermogens van zijn geest verheft de mens zich boven de dieren. De geest is het hoogste bezit van de mens; daardoor alleen is hij meester over de wereld. Wat de menselijke arbeid van de verrichtingen der dieren onderscheidt, is, dat ze bewust geschiedt, vooraf overdacht wordt, in het voorstellingsvermogen ontworpen en nagegaan en dan naar het plan uitgevoerd. Deze waarheid wordt niet verkleind door het feit, dat wij vele zich steeds herhalende handelingen zonder speciaal nadenken eenvoudig volgens aangewende gewoonte doen. En de heerschappij van de geest over de arbeid wordt steeds grooter, naarmate het arbeidsproces ingewikkelder en volmaakter wordt en op diepere wetenschap berust.

Maar dit betekent niet, dat geestelijke arbeid over lichamelijke arbeid moet heersen. De tegenstelling tussen geestelijke en lichamelijke arbeid komt niet uit de natuur, maar uit de maatschappij voort; zij is niet een wezenlijke en natuurlijke tegenstelling maar een kunstmatige klasse-tegenstelling. Elke arbeid, hoe eenvoudig ook, is geestelijk en lichamenlijk tegelijk. Bij alle handelen is nadenken nodig; daarin ligt de bekoring van de arbeid. Maar het kapitalisme heeft deze natuurlijke betrekkingen misvormd. Om zijn winst te vergroten heeft het de verdeling van arbeid, een natuurlijke uiting van verscheidenheid in aanleg en beroep, tot een uiterste van eenzijdige specialisering doorgevoerd. Door reeds in de eerste fabrieken elke arbeider steeds dezelfde eentonige handgrepen te laten doen, werd de arbeid tot een geesteloze routine gemaakt; en door de eenzijdige dril van één vermogen, onder verkommering van alle andere, worden geest en lichaam verkreupeld. Op dezelfde wijze heeft thans het kapitalisme het lichamenlijke en het geestelijke deel van de arbeid gescheiden, elk eenzijdig ontwikkeld en gedrild, om zo de produktiviteit, dus de winst te vergroten. Het heeft elk der zijden, die tezamen de arbeid vormen, tot uitsluitende taak van een afzonderlijke beroepsgroep gemaakt, waarbij elk zó gespecialiseerd is, dat de andere vermogens onontwikkeld blijven. De lichamenlijke werkers, slechts met de karigste schoolopleiding voorzien, worden, afgemat door zwaar, ruw werk in vuile omgeving, verhinderd hun geest te ontwikkelen; de intellektuelen worden door een eenzijdige geestelijke dril vergehouden van de praktijk van de arbeid en de natuurlijke lichamenlijke inspanning. In beide is de volle menselijke aanleg ontwricht en verkreupeld. De geestelijke en de lichamenlijke zijde van de arbeid zijn elk tot attribuut van een klasse geworden, waarvan de een nu meent over de ander te moeten heersen. Doordat een kapitalistische ont-aarding en misvorming voor de eeuwige natuur van de mens

wordt aangezien.

In nog andere vormen worden de aanspraken der intellektuele klasse op geestelijk en dus maatschappelijk leiderschap ingekleed. Geleerde schrijvers hebben ter staving van deze aanspraken er herhaaldelijk op gewezen, dat de gehele vooruitgang der mensheid aan enige weinige geniale koppen te danken is. Zij waren het die ontdekten, dachten, uitvonden, wetenschap opbouwden, terwijl de massa van hun medemens en deze verbeteringen eenvoudig overnamen en navolgden. Op dit kleine aantal voortreffelijke hersenen, zeggen ze, berust de gehele ontwikkeling van onze beschaving. Verondersteld dat dit juist was, dan zou men daarop met gepaste ironie kunnen antwoorden, dat het resultaat van hun denk arbeid, de hedendaagse beschaving, er dan ook naar is. Namelijk zodanig, dat burgerlijke geleerden zelf twijfel uitspreken, of men in de geschiedenis der mensheid wel van vooruitgang kan spreken.

In werkelijkheid is het niet juist. Al wie de geschiedenis van welke grote ontdekking of geestelijke vooruitgang ook, in bijzonderheden bestudeert, is verbaasd over de velen die allen daaraan meegewerkt hebben; maar waarvan de latere verkorte geschiedschrijving, de bron van zovele oppervlakkige meningen, slechts enkele naar voren komende namen heeft omhoog gestoken, alsof deze enkelen alles alleen deden. Elke grote vooruitgang in techniek en wetenschap is gegroeid in een omgeving, die er als 't ware zwanger van was, waarin van alle zijden de voorbereidingen, de impulsen, de gedachtenflitsen opsprongen. Geen van de grote genieën, die de geschiedenis roemt, had zijn ontdekkingen kunnen doen zonder de geestesarbeid van dozijnen, van honderden voorgangers op wier werk het zijne berustte. En bovendien: die geniaalste denkers, die de beslissende stappen deden, zij waren helemaal niet de geestelijke leiders van hun tijd, die hen vaak niet eens waardeerde. Zij waren stille werkers, arm vaak en knecht, evenals alle anderen gekommandeerd en gebruikt, soms geëxploiteerd of vervolgd door de heersers van toen. Wie nu en voor de komende tijden met hen te vergelijken zijn, zijn niet degenen die nu luidruchtig het geestelijk leiderschap opeisen, maar andere stille werkers, vaak onopgemerkt en onbekend. Eerst onder latere omstandigheden zullen dezulken op de volle voldoening over hun werk en de volle waardering bij hun medemens kunnen rekenen.

En waarom kon uit het werk van deze voorgangers alleen nog maar een kapitalistische wereld groeien? Omdat dit werk slechts technische en wetenschappelijke grondslagen van grote volkomenheid kon leggen. Daarom kon er tot nog toe, doordat een kleine klasse zich de vruchten toe-eigende, wel een maatschappij van onbegrensde winstproduktie voor deze klasse uit groeien, met machtige middelen ter onderdrukking van de massa. Maar een maatschappij van overvloed en vrijheid voor allen kan niet door zulke

nog zo geniale enkelingen gebracht worden. Die hangen niet af van vindingskracht en diep denken der enkelen — voor overvloed is de techniek ver genoeg — maar van karaktereigenschappen, van wil en geestkracht, eenheid en toewijding der velen; en die groeien niet door gehoorzaamheid maar door zelfstandigheid. Deze grootste beslissende stap in de vooruitgang kan slechts door de inspanning van het geheel der mensheid ontstaan; want zijn wezen is zelfbevrijding van de massa's. Daarmee vervalt elke bestaansreden voor intellectueel leiderschap. Wanneer de arbeidersklasse zelfbewust de kracht ontwikkelt, die nodig is om haar lot in eigen hand te nemen, weerlegt zij praktisch alle theoretische bedenkingen, die onder de intellectuelen tegen de radenorganisatie zouden kunnen opkomen.

6. MOEILIKHEDEN.

Andere meer wezenlijke moeilijkheden in het opgroeien van de nieuwe produktiewijze liggen in de denkwijzen, die uit de zeer verschillende graad van ontwikkeling der bedrijven ontstaan.

Technisch en economisch wordt de maatschappij beheerst door de groot- en reuzenbedrijven. Maar de grootkapitalisten die daarover gebieden, vormen slechts een kleine minderheid der gehele bourgeoisie. En de achter hen staande aandeelhouders en renteniers vormen, als enkel parasieten, geen kracht in de strijd der klassen. De kleine bourgeoisie moet wel economisch en geestelijk de leiding van het grote kapitaal volgen; maar zij domineert als mensenaantal. Het grootkapitaal profiteert in het handhaven van zijn heerschappij van de denkwijze, die uit kleinkapitalistische omstandigheden in deze klasse opgroeit. En met deze denkwijze, die tot diep in de kringen van kleine burgers en arbeiders doordringt, heeft een voor haar bevrijding strijdende arbeidersklasse in hoge mate te maken. Want wat zij op grond van de grootkapitalistische ontwikkeling wil en moet doen, de produktiemiddelen in bezit nemen en zelf de produktie leiden, wordt in die kringen dan beoordeeld naar de omstandigheden, die in het kleinkapitalisme heersen.

In de kleinkapitalistische bedrijven zijn de ondernemers meestal zelf eigenaars, met aandeelhouders enkel in de bijkomstige rol van bevriende geldleners; vaak ook zijn ze zelfs de uitsluitende eigenaars van hun bedrijf. Deze ondernemers zijn tevens de deskundige bedrijfsleiders en veelal de beste vakkundigen. Hier, zoals het in de opkomst van het kapitalisme algemeen was, zijn in de ondernemer de functies van technisch leider en van winstontvangend kapi-

talist nog niet gescheiden, zelfs niet goed onderscheidbaar. De winst schijnt niet voort te komen uit zijn kapitaalbezit maar uit zijn arbeid, niet uit de uitbuiting der arbeiders, maar uit zijn technische bekwaamheid. De arbeiders door hem aangenomen, hetzij als ongeschoolde helpers, hetzij als geschoolde vaklui, kennen dan in de regel zeer goed de grotere leidende technische kennis van de patroon. Wat bij de reuzenbedrijven, waar alle hogere kennis van het vak en technische leiding bij loontrekkende beambten, ingenieurs en academisch geschoolden berust, een vanzelfsprekende maatregel van economische doelmatigheid is — het uitstoten van de kapitaal- en de eigenaarsbelangen — zou in kleinere bedrijven het karakter krijgen van een ondoelmatige achteruitgang: het vervangen van de bekwaamste deskundigen door een groep van minder bekwamen of zelfs ondeskundigen.

Dit is geen moeilijkheid in de opbouw zelf. Want de nieuwe orde is niet de blinde toepassing van een formule, maar de bewuste doorvoering van een groot beginsel. Onwetenden klemmen zich vast aan de woorden van een formule; maar het beginsel doordringt als een levende werkelijkheid het denken en voelen der arbeiders, wanneer zij als bouwers van de nieuwe wereld optreden. Dit beginsel is, dat zij, die de arbeid verrichten, haar ook regelen; dat zij, die in de produktie een actieve rol spelen, ook moeten beschikken over de produktiemiddelen, onder uitsluiting van alle eigenaars- en kapitaalbelangen. Is de politieke en maatschappelijke macht eenmaal vast in handen van de arbeidersklasse, en beheerst haar denkwijze de geesten, dan zullen alle vraagstukken, die optreden bij de organisatie van de kleinere bedrijven en de technisch nog weinig ontwikkelde takken van produktie, in dit beginsel hun praktische oplossing vinden. Het ligt dan voor de hand, dat ieder deskundige of vakman, die als gelijkgerechtigd lid in de arbeidsgemeenschap wil meewerken, welkom zal zijn en zijn plaats zal vinden. En de organisatorische invoeging van de kleine onderneming in het maatschappelijk geheel door middel van zichzelf besturende bedrijfsbonden zal ook nauwelijks wezenlijke moeilijkheden geven. Trouwens, én door het groeiend gemeenschapsgevoel én door het administratieve voordeel van grotere eenheden zullen deze bedrijven wel niet zo heel klein blijven.

De ware moeilijkheid ligt in de denkwijze, die uit de kleinkapitalistische verhoudingen ontspringt. Deze denkwijze, die de grote meerderheid der bourgeoisie en een groot deel der arbeiders beheerst, verhindert hen het vraagstuk van het grootkapitaal, het wezenlijke hoofdvraagstuk, goed te zien. Het spreekt vanzelf, dat deze kleinkapitalistische verhoudingen niet de grote omkering kunnen beheersen, waarvan de drijvende kracht van de reuzenbedrijven met hun duizenden van arbeiders uitgaat. Maar het is ook natuurlijk, dat hieruit vele strubbelingen kunnen ont-

staan, botsingen van tegengestelde opvattingen en principes, die de strijd der klassen en het grote vraagstuk van de economische omvorming bemoeilijken en verwarren door hun, zij het ook bijkomstige betekenis. De innerlijke eigenschappen, die opgroeien in het kleinbedrijf, zijn andere dan in het grootbedrijf. Organisatie vervult de geest niet in dezelfde mate; onderworpenheid en saamhorigheidsgevoel zijn minder, zelfstandigheid en eigenwilligheid sterker. Hier heeft dan de propaganda een taak te vervullen; in de goede zin van het woord: van de beperkte ervaring van de eigen wereld aanvullen door kennis van de wezenlijke groot-industriële krachten, die de maatschappij beheersen.

Dit geldt in nog sterkere mate voor het landbouwbedrijf. Hier ligt de kwestie nog anders, doordat de beperkte hoeveelheid en de absolute noodzakelijkheid van de grond voor voedselvoorziening en als woonplaats nog een andere parasiëet in het leven riep. Daardoor zijn de grondbezitters in staat van alle producenten en verbruikers een schatting te heffen; wat de ekonomen grondrente noemen. Hier bestaat dus reeds lang een eigendomsrecht, dat niet gegrond is op arbeid, maar gewaarborgd wordt door wet en staatsmacht, bestaande uit enkel papieren, die recht geven op een deel van het maatschappelijk arbeidsprodukt. De boer, die pacht betaalt aan de landheer of hypotheekrente aan de bank, de stedelijke burger, kapitalist of arbeider, die in hoge huren of prijzen overigens waardelooze bouwgrond betaalt, wordt geëxploiteerd door de grondeigenaar, al is die soms niet anders dan aandeelhouder in een hypotheekbank. In vroegere tijden van kleinkapitalisme werd dit arbeidsloze inkomen van de grondbezitter, tegengesteld aan het arbeidsinkomen van handwerker, boer, arbeider en ondernemer, zo zeer als onbehoorlijke roof gevoeld, dat herhaaldelijk denkbeelden tot opheffing daarvan opkwamen. Later, toen het kapitalistisch eigendom ook meer en meer dezelfde vorm aannam, verdween deze tegenstelling tussen grondbezitters en bourgeoisie, en werd grondeigendom eenvoudig een van de vele vormen van kapitaalbezit.

In de boer, die zijn eigen land bebouwt, zijn de drie maatschappelijke karakters, van grondeigenaar, van ondernemer en van zelf werkende producent nog ononderscheidbaar verenigd. En van uit zijn ervaring van deze levenswereld en haar tradities staat hij geheel anders en vreemd tegenover de maatschappelijke omkering, die door de groot-industrie is opgelegd. Maar al leeft in zijn traditie nog die oude toestand als een soort ideaal, toch heeft de maatschappelijke ontwikkeling ook zijn plaats en zijn toestand geheel gewijzigd. In de oorspronkelijke maatschappij met geringe stedelijke ontwikkeling was het voldoende als iedere boer een eigen stuk land had, waar hijzelf met en voor zijn gezin alle levensbenodigdheden produceerde. Maar in moderne tijden van sterke ontwikkeling van de industrie en de steden moet de landbouw, behalve voor de landelijke producenten

zelf, óók de levensmiddelen produceeren voor de industriële bevolking; in ruil voor de vele benodigdheden die de industrie haar levert. Wel geschiedt deze voorziening voor een belangrijk deel door uitwisseling met andere werelddelen, waar uitgestrekte dunbevolkte vlakten liggen voor graanproductie in het groot. Maar toch wordt ook hier in Europa de agrarische productie grotendeels in het warenverkeer betrokken; de boeren produceren voor de markt; als ondernemers van bedrijven zijn ze onderworpen aan de wisselvalligheid van concurrentie en prijzen, van voorspoed of ondergang, en zij kopen hun levensbehoeften voor een groot deel weer in winkels. De schommelingen der prijzen zijn hier bovenal verderfelijker. Daar toename van grondrente in stijging van grondprijzen vastgelegd wordt, maakt stijging van de prijzen der produkten de vorige eigenaar tot een rentenierende geldbezitter, terwijl de volgende eigenaar met zwaardere lasten begint en bij dalende prijzen te gronde gaat. Zo wordt de toestand van de agrarische producenten in het algemeen slechter. Over het geheel staan zij tegenover de nieuwe vraagstukken ongeveer, zoals de kleine kapitalistische of zelfstandige ondernemers in de industrie; maar toch met bijzondere omstandigheden, die hun denkwijzen en tradities sterk beïnvloeden.

Men kritiseert wel eens het z.g. „eigendomsfanatisme” van de boer. Dit is een uitvloeisel van het besef, dat hij grond moet hebben om te kunnen produceren. In een burgerlijke, en nog meer in een kapitalistische maatschappij is volledige vrije beschikking over de grond alleen mogelijk als eigendom. Eigendom en arbeid zijn voor hem vast verbonden; niet-eigenaar zijn betekent óf niet te kunnen produceren, óf dit alleen te kunnen door zich tegelijk als pachter door de eigenaar te laten exploiteren. Het is dus het eigendomsrecht, dat hem in staat stelt, zijn leven lang in zware arbeid zijn levensonderhoud te vinden. En ditzelfde eigendomsrecht is ook de vorm, waarin hij op zijn oude dag, door verpachting of verkoop van zijn grond, dus door het arbeidsloze inkomen, de eigenaars-grondrente te ontvangen, die verzorging geniet, waarop ieder werker na een leven van arbeid recht heeft. Zo is het grondeigendom in velerlei zin de vorm voor verzekering van arbeid en leven. De vorm van het kleine bedrijf heeft hier, door de betekenis die de overgeleverde vak-kennis en de traditionele vakmethoden hebben, door de noodzaak van persoonlijke bekwaamheid, door het steeds voorstelen met natuurinvloeden, een hard en fors eigenwillig individualisme gekweekt.

Maar ook dit heeft door de moderne ontwikkeling reeds een knauw gekregen. Een aantal voordelen van het grootbedrijf — die door de dwang van de concurrentie niet verwaarloosd mogen worden — zijn ook voor het kleine bedrijf te krijgen, n.l. door koöperatie. Enerzijds door gezamenlijke inkoop in het groot van noodzakelijke grondstoffen voor de landbouw, zoals kunstmest. Anderzijds door de zuivel-

produktie, de belangrijkste direkte leverantie van het land aan de steden en van agrarische aan industriële landen, te concentreren in koöperatieve fabrieken; want deze kunnen een gestandaardiseerd, gelijkmatiger en beter produkt leveren, dan op afzonderlijke boerderijtjes mogelijk was. Dit brengt voorschriften mee, die diep in de vrijheid van het bedrijf ingrijpen, die het eigen baas zijn van de boer in zijn bedrijf door strenge kontrôle aantasten. Maar in de vorm van een druk van heerschappij van buiten, omdat deze in konflikt komt met het bij het kapitalistisch bedrijf behorend eigenninnig egoïsme.

Dit alles bepaalt hoe de boeren tegenover een door de arbeidersklasse doorgevoerde nieuwe ordening der maatschappij staan. Bij de boeren heerst nog in grote mate het zelf meewerken met de arbeiders en de grote persoonlijke vakkennis, waardoor zij midden in het arbeidsproces staan. Het beschikkingsrecht over de grond als producent, dat uit het beginsel der nieuwe orde voortvloeit, onderscheiden zij niet van het beschikkingsrecht over de grond als eigenaar, dat geheel tegen dit beginsel strijdt. Het beschikkingsrecht als producent — dat zij naar de nieuwe beginselen samen met de landarbeiders uitoefenen — is bovendien als lid van de gemeenschap, dus in dienst van de voorziening van het gehele volk met levensmiddelen; terwijl oude traditie en burgerlijk egoïsme er toe leidt, het als persoonlijk recht, met uitsluiting van alle anderen te willen beschouwen. Dit kan niet anders dan aanleiding geven tot veel innerlijke strijd tussen de verschillende werkersklassen. Principieel, omdat de arbeiders onverbiddelijk alle uitbuitingsbelangen van eigenaars moeten bestrijden en slechts de beschikkingsbelangen van producenten, als deel van de gemeenschap, kunnen erkennen. Praktisch, doordat de industriële producenten, de meerderheid van de bevolking, zich niet kunnen laten uithongeren door afsnijding van de agrarische produktie. Hierbij speelt echter ook, voor de industriële landen als West-Europa, het instandhouden van het wereldverkeer, de uitwisseling met andere werelddelen, een belangrijke rol. Maar er zal toch onvermijdelijk in ieder land een gemeenschappelijke organisatie van industrie en landbouw opgebouwd moeten worden.

Tussen de stedelijke arbeidersklasse en het platteland bestaat er dus wel een sterk verschil in denkwijze en opvattingen, maar geen werkelijke tegenstelling van belangen. Er zal dus veel strijd en moeilijkheid zijn, maar geen strijd op leven of dood, zoals de arbeiders tegen het kapitaal zullen voeren. Het is volkomen logisch, en dus ook te verwachten, wanneer de boeren, als producenten in kleine bedrijven, uitgebuit door landheren en hypotheekkapitaal, een revolutie tegen het kapitaal zullen toejuichen en er in meehelpen. Maar evenzeer dat zij deze dan in hun beperkte zin opvatten, in de zin van een burgerlijke revolutie, die hen tot onbeperkte eigenaars van de grond moet maken. De strijd

daartegen zal theoretisch gevoerd moeten worden door propaganda van de nieuwe beginselen: van de produktie als maatschappelijke funktie ten dienste van het algemeen. En praktisch, door aan de gezamenlijke agrarische producenten, landarbeiders en boeren, alle technische, wetenschappelijke en organisatorische hulp te bieden om de landbouwbedrijven tot een veel groter produktiviteit op te voeren. Daarbij zal ongetwijfeld de koöperatie een veel grotere rol spelen dan tot nog toe. De maatschappij als geheel kan wel gemakkelijk tot agrarische grootbedrijven, maar moeilijk tot afzonderlijke, economisch gelijksoortige en toch praktisch verschillende boerderijtjes als produktiegroepen in betrekking en verrekening treden. Hun natuurlijke samenhang vinden ze in hun plaatselijk bijeenwonen, b.v. in dorpsgemeenschappen. Terwijl in de agrarische grootbedrijven de arbeidsorganisatie met die in de industrie sterk zal overeenstemmen, zal daar, waar zorgvuldige detailbehandeling kleinere bedrijfseenheden eist, de koöperatieve samenwerking in zulk een groter verband een hogere doelmatigheid van arbeidsorganisatie brengen. Welke vormen de deelnemers voor deze organisaties zullen vinden en kiezen, laat zich niet nu van te voren vaststellen. Deze vraag zal zijn praktische oplossing vinden door het eigen initiatief en de zelfbeschikking van de gezamenlijke landelijke producenten over hun arbeid.

7. DE RADENORGANISATIE.

Het hier beschouwde maatschappelijke stelsel zou men het beste een soort van kommuniste kunnen noemen, als niet door de wijd verbreide propaganda van de „Communistische Partij” beslag was gelegd op deze naam voor haar stelsel van staats-socialisme onder partijdiktatuur. Maar wat doet een naam er toe? Namen worden steeds misbruikt om de mensen te misleiden, om hen door vertrouwde klanken er van af te houden, hun hersens kritisch te gebruiken voor het doorzien van de werkelijkheid achter de woorden. Beter zal het dus zijn, het voornaamste kenmerk van de komende orde, de arbeidersraden, wat nader te beschouwen.

De arbeidersraden zijn de natuurlijke vorm van organisatie voor de mensheid in de overgangstijd van het kapitalisme naar een vrije samenleving. Zij zijn niet de natuurlijke organisatievorm voor alle eeuwigheid; wanneer het leven en werken in gemeenschap tot volkomen natuur is geworden en de mensheid volledig meester is over haar leven, als het tijdperk der noodzakelijkheid is overgegaan in het tijdperk der vrijheid, dan vallen de strikte regelingen voor georgani-

seerde arbeid weg, die te voren nodig waren. Met de wisseling der produktiewijzen veranderen ook de organisatievormen. De arbeidersraden zijn de vorm voor de nu komende tijden, waarin de arbeiders zelf de organisatie van de arbeid ter hand nemen en de uitbuiting opheffen. Daarom is het nu van belang hun karakter te vergelijken met dat van de overgeleverde oude organisatievormen, die nog algemeen de voorstellingen der mensen beheersen.

Overall waar grote gemeenschappen, te groot om samen te vergaderen, hun eigen aangelegenheden regelen en beheren, doen zij dat door middel van vertegenwoordigers. In de burgerlijke wereld kent men sinds eeuwen de parlementen als vorm van vertegenwoordiging; en aan parlementen wordt steeds gedacht, als men over vertegenwoordigers spreekt. Maar het spreekt vanzelf, dat wanneer er diepe verschillen in karakter bestaan tussen de klassen, die op deze wijze zichzelf besturen, en speciaal tussen de doeleinden, die daarbij verwezenlijkt moeten worden, ook het wezen der vertegenwoordigende lichamen sterk moet verschillen. Daarom zijn de arbeidersraden in het geheel niet met parlementen te vergelijken.

Het eerste verschil dat in het oog valt is dit. Parlementen zijn politieke lichamen; de politieke maatregelen, die zij besluiten, zijn wetten of daden van de staat, als het algemeen orgaan van de heersende klasse. Nu zijn dit ten slotte toch regelingen, die op het maatschappelijk produktieproces, op de arbeid betrekking hebben. Politiek staat tegenover economie alleen in zoverre als het scheppen van de algemene voorwaarden voor de arbeid — daarbij inbegrepen de regeling van de machtsverhoudingen — staat tegenover de bijzondere uitvoering, de arbeid zelf. Er was dus een werkverdeling over twee terreinen, tussen twee soorten van functies. Staat en parlement hadden onder het kapitalisme te zorgen voor die algemene regelingen, die voor het burgerlijk produktieproces volstrekt nodig waren: goede wetten, bescherming in binnen- en buitenland, veiligheid van verkeer, goede verkeersmiddelen, goede rechtspraak, eenheid in maat- en muntwezen. Dat alles was nodig opdat de arbeid ongestoord kon voortgaan. Maar de arbeid zelf in de bedrijven viel buiten de staatsbemoeiing; zij was de zorg van de burgers zelf, de producenten, de ondernemers.

Tegenover de produktie zelf vormden de algemene regelingen slechts een klein onderdeel. Wel noodzakelijk voor het geheel, maar toch bijkomstig. De arbeid, de grote inhoud van het maatschappelijk leven, het voorwerp van gedachte en zorg van allen, was verdeeld in de afzonderlijke levensinhouden van de afzonderlijke burgers. Als ieder zijn eigen zaak, zijn aparte werk behartigde, liep alles goed. Het wezenlijke van de maatschappij was de persoonlijke taak. De algemene regelingen behoeften slechts nu en dan, bij de keuze van de vertegenwoordigers, een klein deel van de zorg der burgers in beslag te nemen. Alleen in moeilijke

tijden van overgang, van principiele beslissingen, van revolutie, van oorlog was dit tijdelijk anders. Overigens kon hij dat algemene aan speciale vaklui overlaten, aan juristen en politici, die als hun speciaal arbeidsdeel staat en politiek voor hun rekening namen.

Geheel anders staat het bij een organisatie van de maatschappelijke produktie door de samenwerkende producenten. Hier is de produktie niet gesplitst in onafhankelijke bedrijven, die elk het volledig levenswerk van een enkele persoon als ondernemer zijn. Hier is de produktie één maatschappelijk geheel, toevertrouwd aan en afhankelijk van de zorg en gedachte van alle deelnemers tezamen. Zij is de grote inhoud van hun maatschappelijk leven. De algemene regeling is hier de hoofdzaak, het geheel, dat de volle aandacht van allen in beslag neemt. Politiek en economie zijn hier niet gescheiden als het algemene en het persoonlijke belang, als de taak van een kleine groep politieke deskundigen en die van een grote massa economische producenten. Politiek en economie zijn hier één, als de algemene regeling en uitvoering van de produktie door het geheel der producenten. Het wezenlijke van de maatschappij is hier de gemeenschappelijke taak.

Dit komt in de radenorganisatie en haar werkwijze te voorschijn. De raden zijn geen regeerders, maar boodschappers, die de opvattingen, de wil, de gezindheid van de arbeidersgroepen overbrengen en uitwisselen. Natuurlijk niet als gedachteloze passieve overbrengers van een briefje. Zij namen zelf deel aan de discussie in de groepen, zijn daarin naar voren gekomen als krachtige verdedigers van de mening, die de meerderheid vond, en juist daarom als boodschappers aangewezen. Dus zijn ze zelfstandig genoeg om ook voor andere redenen vatbaar te zijn, brengen die als dragers van nog algemenere inzichten in hun bedrijfsgroep terug en zijn zo organen van de maatschappelijke discussie. Zij kunnen dus elk ogenblik teruggeroepen en vervangen worden.

Dit is in volkomen tegenstelling tot de werkwijze van de parlementen. Daar geldt het beginsel, dat de afgevaardigden beslissen zonder ruggespraak met de kiezers die hen zonden, en zonder bindend mandaat; dat zij stemmen, zoals dat heet „naar eer en geweten”. Dat spreekt ook vanzelf; ten eerste al omdat de algemene belangen niet geschaad mogen worden door partikuliere belangen van kiezersgroepen. Bovendien zijn zij de politieke deskundigen, de vaklui, die in hun werk door voorschriften van ondeskundigen slechts belemmerd kunnen worden. Het treffen van de algemene, de politieke regelingen is hun speciale taak, hun levenswerk, zoals de economie, de produktie het speciale werk is van de burgers, die hen als hun afgevaardigden kozen. In de burgerlijke staatsleer wordt dan ook met grote nadruk naar voren gebracht, dat geen man, die zichzelf respektiert, zich zal lenen tot de karakterloze rol van te

stemmen naar opdracht van onwetende, alleen hun eigen belang zoekende kiezers. Tegelijk was dit beginsel in de latere kapitalistische tijden, toen ook de arbeiders kiesrecht hadden, een voortreffelijk middel om het mogelijk te maken, dat de door deze arbeiders gekozen afgevaardigden toch in de parlementen de belangen van de kapitalisten waarnamen.

Ook in de arbeidersbeweging trad dit parlementaire beginsel meer en meer naar voren. Naarmate de arbeidersorganisaties van de 19e eeuw, de vakverenigingen en de socialistische partijen, grotere massa's omvatten en een eigen regering van beampten en bestuurders kregen, die macht over de leden uitoefenden, werden de kongressen en partijdagen steeds meer tot „parlementen van de arbeid”. Zo werden ze met trots genoemd, om hun toenemende macht en gewichtigheid aan te duiden. En omgekeerd werd er dan ook met kritische hoon op gewezen, hoe ze alle ontaardingsverschijnselen van moderne parlementen gingen vertonen: de strijd der fracties en hun hoofden, de listige demagogie, de intriges en de knoeierijen achter de schermen. Dit was echter het natuurlijk gevolg van het feit, dat zij inderdaad naar hun grondslag parlementen waren. In de kleine begintoeestand van deze organisaties waren zij het niet; toen behartigden de leden zelf alle aangelegenheden en konden met hun volle toewijding hun algemene belangen waarnemen. Maar toen later grote arbeidersmassa's de organisaties vulden, toen kwam ook hier dezelfde werkverdeling. Voor de arbeiders gold, dat hun gehele zorg en aandacht nodig was voor hun persoonlijke belangen, voor hun taak in de produktie, voor het probleem om werk te zoeken of te houden; want dat was de inhoud van hun leven. Hun algemene belangen als klasse in het kapitalisme lieten ze aan de enkelen over, die zich daarvoor gespecialiseerd hadden, de aktieve vakvereenigingsmannen, politieke leiders en propagandisten, die de zaken kenden en in vergaderingen het woord voerden. Ondanks de formele regeling der gebonden mandaten ontstond hier ook een praktijk van stemming naar eigen izicht, waarop men dan later de naar de regels der democratie nodige goedkeuring door de opdrachtgevers toch meestal wel wist te krijgen.

In de arbeidersraden houdt deze regering van afgevaardigden over de opdrachtgevers op. Want de werkverdeling waarop zij berustte houdt op. De bewust-maatschappelijke organisatie van de produktie dwingt ieder producent zijn volle aandacht aan de algemene zaak te geven. De produktie, de zorg voor het leven, beheerst nog steeds evenals vroeger het diepste voelen, het onderbewustzijn van ieder mens. Maar nu niet meer in de vroegere vorm, de zorg voor de eigen onderneming, voor het eigen werk, de eigen baan in konkurrentie met de anderen. Dat is verdwenen. Het leven, de produktie kan nu nog slechts verzekerd worden door de samenwerking, de gemeenschappelijke arbeid met de

anderen. Nu vervult dus de gemeenschappelijke arbeid alle gedachten, bij allen. Het bewustzijn van de maatschappij vormt de ondergrond van alle voelen en denken.

Dit is de grote omkering van het gehele geestelijke leven der mensen. Nu zien zij de maatschappij, nu kennen zij de gemeenschap in haar wezen. In de burgerlijke tijd was haar blik gespannen op hun eigen klein bedrijf en wat daar bij behoorde, op zichzelf en hun naaste omgeving; dat kon niet anders, want daarvan hing hun bestaan af. Zij kenden niet de maatschappij, zij overzagen niet het geheel, dat voor hen als een schimmige achtergrond achter die omgeving lag. Wel voelden zij, dat hun leven door grote onbekende krachten beheerst werd; maar daarin zochten zij, geleid door de overgeleverde godsdienstleringen, de inwerking van een mystieke Hogere Macht. Nu echter wordt de maatschappij bekeken en doorzichtig, nu gaat voor de blik het gehele samenstel van het grote arbeidsproces open; want daarvan hangt nu het bestaan af. Nu wordt dit arbeidsproces het voorwerp van bewuste overlegde regeling; nu treedt de maatschappij in het volle scherpe licht, als iets dat men hanteert, waarop men werkt, waaraan niets principieel onbekends is.

Het parlementarisme, zoals het bij de burgerlijke produktie met zijn onafhankelijke producenten behoorde, kende slechts de burgers als personen. Om vertegenwoordigers te kiezen werden ze naar woonplaats samengenomen, omdat in de tijden van kleinbedrijf de burgers van eenzelfde stad of dorp konden gerekend worden gemeenschappelijke belangen te hebben. In de latere ontwikkeling van het kapitalisme werd dit steeds meer een fictie zonder zin; van de toevallig in een stadsdeel bijeenwonende kleine burgers, kapitalisten en arbeiders kon op geen wijze gezegd worden, dat ze in het staatsbestuur gemeenschappelijke belangen hadden; en zij stemden dan ook op verschillende partijen, waarbij de toevallige meerderheid besliste. De eis van democratie, van algemeen kiesrecht kon dan ook alleen met de abstrakte stelling verdedigd worden, dat ieder mens van nature een gelijk recht heeft van meespreken in het staatsbestuur. En waar, om enigszins soort bij soort te voegen, evenredig kiesrecht werd ingevoerd, werden de kiezers machteloze werktuigen van de politieke partijen en haar leiders.

Het radenstelsel is ook in dit opzicht het volstrekte tegendeel van het parlementarisme. Zijn grondslag is de arbeidsdemokratie, waarbij allen, die gezamenlijk de arbeid verrichten, ook met gelijke rechten over de regeling van de arbeid beschikken. Het is de zuiverste demokratie, nu verwezenlijkt door de gemeenschappelijke produktie. De groepen die gezamenlijk een vertegenwoordiger aanwijzen, zijn de natuurlijke eenheden waarin de producenten samenwerken en gezamenlijke belangen hebben, de bedrijfspersonen. Het spreekt vanzelf, dat zij die niets met de arbeid te

maken hebben en er geheel buiten staan, — zoals er in het begin uit de oude wereld nog overgebleven zijn, parasieten en renteniers — ook geen zeggingschap hebben; zij zijn automatisch buitengesloten.

In de 19e eeuw heeft Marx reeds vooruit gezien en tot uitdrukking gebracht, dat er tussen kapitalisme en kommunisten een overgangstijd zou zijn, waarin de bourgeoisie nog niet verdwenen is maar de arbeidersklasse de uitsluitende politieke macht zal uitoefenen; hij noemde dit de diktatuur van het proletariaat. Men heeft toen en later getracht zich dit voor te stellen in het systeem van het parlementarisme; zo is zelfs in de Duitse revolutie van 1918, daar waar de arbeiders de macht hadden, een poging gedaan om dit te verwezenlijken door de bourgeoisie van het kiesrecht voor het gemeentebestuur uit te sluiten. Het is duidelijk dat door zulk een kunstmatige schending van wat als de natuurlijke rechtsgelijkheid der burgers gevoeld werd, deze diktatuur in algehele tegenstelling tot de democratie werd gebracht. In de radenorganisatie is echter verwezenlijkt, wat Marx voorvoelde, maar waarvan hij de vorm toen nog niet kon voorzien. Wanneer het maatschappelijk bestel een regeling van de produktie, van de arbeid is, door de producenten zelf in onderlinge samenwerking, dan vallen zonder enige kunstmatige uitsluiting alle uitbuitende klassen er buiten, omdat ze buiten de produktie staan. Dan blijkt de z.g. diktatuur van het proletariaat niet anders te zijn dan een andere naam voor de arbeidsdemocratie der producenten.

Deze arbeidsdemocratie heeft niets gemeen met de politieke democratie van de vorige wereld. Politiek als zodanig bestaat dan niet meer; zij is ondergegaan in de maatschappelijke economie. Leven en werk van de arbeidersraden, die door de arbeiders als organen van hun taak gevormd en in beweging gezet worden, bestaat in het praktisch hanteren van de maatschappij, geleid door kennis, door voortdurende studie en gespannen opmerkzaamheid. In voortdurend komen en gaan, overleg in de raden en discussie in de bedrijven, daden in de bedrijven en besluiten in de raden, moeten de regelingen groeien. Zij kunnen niet van boven af gegeven worden, want zij moeten berusten op ieders ervaring van arbeid, en grijpen diep in ieders afzonderlijk leven in. Elk besluit wordt ook slechts werkelijkheid, doordat de massaas hun eigen besluit en wil praktisch doorvoeren. De raden zijn geen regering; ook niet de meest centrale raden van een heel land zijn dat. Want zij hebben geen machtsmiddelen, waardoor zij hun wil aan de massaas zouden kunnen opleggen. De maatschappelijke macht berust bij de massaas zelf, die de bedrijven in handen hebben. Waar machtuitoefening nodig mag zijn, tegen storingen of bedreigingen van deze orde, gaat zij onmiddellijk van de arbeidersmassaas uit en staat onder hun controle. Regeringen waren in het gehele tijdperk der beschaving nodig als orgaan van heersende klassen om de massaas te beheersen. Dit is nu weggefallen.

Wat overblijft is administratie, als een der vele bijzondere werktaken, en voortdurend intensief overleg, als voertuig der organisatie. De kracht, die de besluiten der raden tot uitvoering brengt, is het morele gezag dat van hen uitgaat; maar dit morele gezag heeft in zulk een maatschappij een veel grotere kracht, dan bevel en welke dwang ook van een regering kon hebben.

In het oude systeem van regeringen die over het volk heersten, werd, zodra aan het volk zelf politieke macht moest worden toegekend, scheiding gemaakt tussen wetgevende en uitvoerende macht. De wetgeving was zaak van parlementen, maar de uitvoering was de zaak van een kleine groep van regeerders. In de arbeidsorganisaties van de nieuwe maatschappij is deze onderscheiding geheel verdwenen. Besluiten en uitvoeren zijn hier onafscheidelijk verbonden. Wie het werk doen, hebben er ook over te besluiten; omvat het grote massaas, dan komen deze besluiten in de raden tot stand, als de organen van gemeenschappelijk overleg. Deze onmiddellijke en natuurlijke eenheid van besluiten en uitvoeren sluit de mogelijkheid uit, dat de raden, wanneer telkens weer dezelfde personen als de bekwaamste woordvoerders zouden worden uitgezonden, tenslotte tot een soort blijvend centraal bestuur worden. Al naar de vele verschillendsoortige vraagstukken, die geregeld moeten worden, moeten verschillende personen in de meest verschillende combinaties samenkomen. Enerzijds de organisatie van de produktie, de samenwerking en aaneensluiting van gelijksoortige en van ongelijksoortige bedrijven tot telkens een groter geheel, de regeling van elk vak en elke produktiesfeer, trapsgewijs opklimmend tot het geheel der economie. Anderzijds de organisatie van verdeling en verbruik, naar woonplaats, door afgevaardigden van plaatselijke bedrijven en andere belanghebbenden. Buiten de onmiddellijke produktie zijn er andere voor de maatschappij noodzakelijke werkzaamheden, zoals opvoeding van de jeugd en zorg voor de gezondheid, nu veel nauwer dan vroeger met de produktieve arbeid verbonden. Uitgaande van het beginsel, dat wie het werk te verrichten heeft ook over de middelen beschikt en de regelingen treft, in verband met het grote geheel, zijn het hier afzonderlijke raden van de opvoeders of de medici, die in samenwerking met vertegenwoordigers van de producenten de organisatie doorvoeren. Zo spint het radenstelsel een veelkleurig net van deskundige lichamen, uitdrukking van zelfregelende en zelfhandelende groepen, over de maatschappij, elk bevoegd op eigen terrein, alle met elkaar in samenwerking tot één geheel van organisatie. En al wat in die raden besloten wordt, ontleent zijn kracht aan de kracht van de aktief deelnemende massaas, wier wil en inzicht hier tot uiting komt.

8. DE GROEI.

Wanneer de arbeidersklasse in de zware strijd tegen het kapitaal, waarin de arbeidersraden opkomen en zich ontwikkelen, de overwinning heeft behaald; wanneer de arbeiders de macht veroverd hebben en meester zijn over de arbeidsmiddelen en de bedrijven, dan komt de eerste grote taak voor de raden: de organisatie van de produktie. Dadelijk zullen de arbeiders beginnen met de arbeid op gang te brengen; want zij weten, dat daarvan hun leven afhangt. Dadelijk moet uit de chaos van het ondergegangene kapitalisme door de raden de eerste ordening opgebouwd worden. Eindeloze moeilijkheden zullen overwonnen moeten worden. Er zal tegenwerking zijn van vijandschap, van misverstand, van onwetendheid; maar er zijn ook ongekende krachten van geestdrift, van toewijding, van inzicht wakker geworden. Vijandschap moet door krachtige actie neergeworpen, misverstand door geduldige onderhandeling overwonnen worden, onwetendheid door onvermoeide lering en ontwikkelingswerk uit de weg geruimd worden. Door de verbinding der bedrijven steeds hechter te maken, door steeds verdere gebieden der produktie in het geheel in te schakelen, door zorgvuldige raming en rekening komt er steeds groter planmatigheid in de maatschappelijke arbeid. Zo groeit de economie tot een bewust geregeld en overzichtelijk geheel, in staat om aan allen het levensonderhoud te verzekeren.

Maar met het tot stand brengen van deze organisatie is de taak van de raden niet uitgeput. Integendeel. Dit is slechts de inleiding tot een steeds groter en belangrijker aktiviteit. Met het in bezit nemen van de produktie door de producenten begint een tijdperk van snelle ontwikkeling. Want in alle arbeiders, nu zij zich eenmaal meester voelen, vrij in het ontplooiën van hun krachten, springt als eerste aandrif de wil op, een einde te maken aan alle armoedigheid, alle gebrekkigheden en ellenden, alle vuilheid en achterlijkheid, die uit de vroegere maatschappij is overgebleven. Met de mogelijkheid van hun vervulling leren zij hogere eisen aan het leven te stellen; de mate van kultuur van een volk wordt aangegeven door de mate en de kwaliteit van de behoeften. Een reusachtige achterstand is dadelijk in te halen door enkel gebruikmaking van de voorhanden hulpmiddelen, om de gebruiks- en verbruiksgoederen, woning, voedsel, kleding voor allen op het peil te brengen, dat onder de bestaande arbeidsmethoden en bij hun mate van produktiviteit mogelijk is. Alle produktiekracht die in de vorige maatschappij verspild of voor nutteloze luxe van de heersers gebruikt werd, komt nu vrij om de hogere levenseisen van de massa's te vervullen. Zo wordt als eerste vernieuwing algemene welvaart gebracht.

Maar ook op de achterlijkheid van de arbeidsmethoden zelf zal dadelijk de aandacht der arbeiders gericht zijn. Zij

zullen er voor bedanken, om, als onder het kapitalisme, zich met verouderde werktuigen in ondoelmatige installaties af te beulen. Enkel reeds door de bestaande kennis en techniek overal toe te passen, kan de produktiviteit van de arbeid enorm vergroot worden. En door de inschakeling van de tallozen, die in het prutswerk van kleinbedrijf hun kracht verknoeiden, omdat het kapitaal hen niet nodig had, ligt nog een verdere oorzaak die de arbeidsinspanning voor allen vermindert. Dit alles is bovendien een vraagstuk van doelbewuste organisatie van levende en mechanische krachten. Zo wordt dit een tijdperk van de hoogste organiserende en scheppende aktiviteit. Zij gaat van de producenten zelf uit; maar zij kan slechts door voortdurende samenwerking en overleg, door wederzijdse inspiratie en aanmoediging plaats vinden; dus zet zij hun gemeenschapsorganen, de raden, in sterke beweging en aktie. In deze doorvoering van de arbeidsorganisatie komen de raden eerst tot hun volle recht. En terwijl de algemene welvaart, in de sfeer van het verbruik, in zekere zin de passieve zijde van het nieuwe leven vertegenwoordigt, maakt deze vernieuwing van de arbeid, die de aktieve zijde van het leven uitmaakt, dit leven zelf tot een heerlijkheid van scheppende opbouw.

Daarmee verandert tevens gaandeweg het gehele uiterlijk van de maatschappij. In de omgeving, die de mens zich nu schept, in woning en kleding, in werktuigen en gebruiksartikelen, in hun harmonie en schoonheid zal zich de adel van de nieuwe arbeid weerspiegelen. Wat William Morris uitsprak voor de oude tijd van het handwerk met zijn eenvoudig gereedschap: dat de schoonheid der dingen een uitdrukking was van de vreugde in de arbeid die ze schiep — en die dus later in de lelijkheid van het kapitalisme onderging — geldt ook nu weer. Maar nu op een hogere trap, op de grondslag van volledige beheersing van een volkomener techniek. William Morris haatte de machine en beminde het handwerktuig. Voor de vrije arbeidende mens zal het hanteren van voortreffelijk gekonstrueerde machines een spanning van vernuft, een streling van liefde, en een bron van intellektueel genot, van geestelijke verheffing, en van harmonisch schoonheidsgevoel zijn.

De techniek maakt nu de mens tot vrije beschikker over eigen lot en tot meester van de aarde. De techniek, in een moeizaam groeiproces van duizenden jaren arbeid en strijd tot deze hoogte ontwikkeld, maakt een einde aan alle honger en armoede, aan alle zwoegen en slavernij. De techniek stelt de volheid van alle natuurkrachten in dienst van het mensdom en zijn behoeften. De groei der natuurwetenschap, waarop de techniek berust, opent voor de mensheid nieuwe levensvormen en nieuwe levensmogelijkheden, zoo rijk en veelzijdig, als wij ons nu niet kunnen voorstellen. Maar de techniek alleen zou dat niet kunnen. Zij kan dat enkel in handen van een mensheid, die zich door sterke banden van gemeenschapsgevoel tot een bewust haar eigen da-

den beheersende arbeidsgemeenschap heeft samengevoegd. Deze beiden, in onverbreekelijke samenhang, de techniek als stoffelijke grondslag en zichtbare macht, de gemeenschap als zedelijke grondslag en levensbewustzijn, bepalen de gehele vernieuwing van de arbeid.

Al dadelijk zal, nog sterker dan in de arbeid zelf, deze vernieuwing optreden in de voorbereiding van de toekomstige arbeid, in de opvoeding en opleiding van het volgende geslacht. Elke maatschappijvorm heeft het opvoedingssysteem, dat bij haar structuur past en voor haar behoeften nodig is. In het oorspronkelijke boerse en kleinburgerlijke bedrijf was het gezin met zijn eigen natuurlijke arbeidsverdeling de economische eenheid; uit gezinnen was de maatschappij opgebouwd als een dier of plant uit cellen. De kinderen groeiden daarin op en leerden de arbeidsmethoden door geleidelijk deel te nemen aan de arbeid zelf. In het zich ontwikkelende kapitalisme verloor het gezin gaandeweg zijn economische basis, daar de produktieve arbeid steeds meer naar de fabrieken werd overgebracht. Naarmate de produktie meer maatschappelijk werd en een bredere theoretische basis kreeg, werd meer algemene kennis, dus ook een meer intellektuele opleiding nodig. Zo werd het schoolwezen geschapen: een verzamelen van kudden kinderen, die overigens geïsoleerd opgevoed werden in kleine gezinnen zonder arbeidssamenhang, tot het leren van die abstracte kennis, die de maatschappij nodig had, ook hier zonder enige direkte verbinding met de arbeid. En verschillend naar de maatschappelijke klassen. Voor de bourgeoisie en voor haar ambtenaren en intellektuelen opleiding in alle theoretische kennis en abstracte wetenschap, nodig om te kunnen leiden en regeren. Voor de grote massa van arbeiders en boeren dat minimale beetje kennis, dat voor hun werk absoluut onontbeerlijk was: van lezen, schrijven en rekenen, met wat geschiedenis, godsdienstleer enz., om hen gehoorzaam en braaf te houden. En een primitieve pedagogie, een zogenaamde opvoedkunde, trachtte vergeefs de conflicten, die uit de scheiding van opvoeding en produktieve arbeid, van theorie en praktijk, van gezins-engeheid en maatschappijverband, moeten optreden, te vereffenen en te normaliseren.

In de nieuwe samenleving van gemeenschappelijke arbeid is de opvoeding van de jeugd een bewust ingroeien in het arbeidssysteem. Het oude gezinsisolement, dat voor de kinderen zijn betekenis verliest sinds de gemeenschap alle plichten van stoffelijke verzorging op zich heeft genomen, maakt plaats voor gemeenschappelijkheid. De kinderen treden nu, overeenkomstig hun eigen innerlijke aandrift, uit de enge huisjes naar buiten, in de open vrije lucht van de wijde maatschappij. Kindergemeenschappen, zelf voor een belangrijk deel hun eigen leven en werkzaamheid regelend, treden in plaats van de oude tweeslachtigheid van school en gezin. De opleiding is bovenal eigen aktiviteit, die zich richt

naar en inschakelt in het algemene arbeidsproces. Het diepe sociale gevoel, dat in ieder mens en in elk kind leeft als instinkt vanuit de oertijd — omdat de mens steeds als sociaal wezen in kollektief verband leefde — kan zich nu ten volle ontplooiën, niet meer door de economische noodzaak van egoïsme onderdrukt.

Wordt dus de vorm van de opvoeding bepaald door gemeenschapsverband en zelfaktiviteit, de inhoud wordt gegeven door het karakter van het produktiestelsel, waarin en waarheen zij opgroeien. Dit produktiestelsel is, vooral in de laatste eeuw in toenemende mate, de bewuste toepassing geworden van de natuurwetenschap op de arbeidstechniek. Dit heeft de mens tot meester over de natuurkrachten gemaakt, dit heeft deze omkering van de maatschappij mogelijk gemaakt, dit is in steeds toenemende mate de grondslag van de nieuwe maatschappij. De producenten zullen de produktie slechts ten volle als meesters beheersen door deze wetenschap te beheersen. Daarom zal het opgroeiende geslacht in de kennis van deze wetenschappen geschoold moeten worden. Deze zullen niet meer, als onder het kapitalisme, een monopolie zijn van een kleine klasse van intellektuelen, terwijl de massa der kinderen slechts de karige, voor later ondergeschikt werk onmisbare kundigheden ontvangen. De wetenschap komt nu in volle omvang ter beschikking van allen. In plaats van de eenzijdige lichamelijke en de eenzijdige geestelijke scholing als specialiteiten van twee klassen komt de harmonische verbinding van lichamelijk en geestelijk werk, van theorie en praktijk bij alle werkers. Dit is ook nodig voor de produktie zelf. Wanneer niet meer een kleine minderheid van eenzijdig getrainde krachten maar de gehele massa van alle goede hersenen, alle voortreffelijk voorbereid, deelnemen aan de geestelijke basis van het opbouwwerk, aan de opbouw van wetenschap en haar toepassing op de arbeid, dan is daaruit een tempo van verdere ontwikkeling te verwachten, waarbij de zo hooggeroemde ontwikkeling onder het kapitalisme slechts als een pover begin kan gelden.

Onder het kapitalisme is er een tegenstelling en scheiding tussen het leren in de jeugd en het werken als volwassene. Zolang de arbeid een slaven is in vreemde dienst, voor vreemde doeleinden, om zo groot mogelijke winst voor het kapitaal te produceren, moet de eenmaal verworven bekwaamheid op aldoor gelijke wijze tot het uiterste van tijd en kracht toegepast worden. Slechts bij uitzondering treedt de mogelijkheid op, en bij zeer weinigen de plicht, om zich als volwassene steeds verder te ontwikkelen. Nu valt deze scheiding weg. Enerzijds is de opleiding der jeugd een deelnemen aan het echte produktieve werk in met de leeftijd toenemende mate. Anderzijds komt voor de volwassenen tijd en kracht vrij voor voortdurende eigen geestelijke bezigheid. En dit is ook nodig om deel te nemen in het ontwikkelingsproces van de maatschappij. Wat nu als nieuwe maat-

schappij opbloeit door een ongekeerde ontwikkeling van wetenschap en techniek, van macht en levenszekerheid, bestaat slechts in het groeien van kennis en bekwaamheid, van geestelijke en stoffelijke beheersing van hun wereld bij alle deelnemers. Nu krijgt het leven van allen een nieuwe inhoud van spannende aktiviteit, en wordt een voortdurend intens genot als bewust deelnemen en meewerken in de groei van de kennis der natuur en haar toepassing in de arbeid.

Maar daarnaast komt nu, wat onder het kapitalisme niet mogelijk was, kennis van de maatschappij. Beheersing van de maatschappelijke krachten, die het denken en voelen en handelen der mensen bepalen, is het bijzondere kenmerk van de nieuwe produktiewijze; zij vindt haar theoretische uitdrukking in wat men, naar traditie, geestelijke wetenschappen zou noemen. Vroeger, toen de maatschappij en haar krachten zo goed als onbekend waren, werd hun albeheersende macht over het menselijk denken en voelen als een bovenaards karakter van de geest opgevat, en dat stempelde deze verschijnselen tot speciale „geestelijke” verschijnselen, voorwerp van „geestelijke wetenschappen” — zoals psychologie, wijsbegeerte, zedekunde, sociologie, geschiedenis, taal-, rechts- en kunstwetenschap. Maar die zich van primitieve mystiek en traditie niet tot werkelijke wetenschappelijke hoogte konden ontwikkelen, omdat men daarbij steeds van de afzonderlijke enkele mens en zijn persoonlijke geest uitging, en zijn algehele bepaaldheid door de maatschappij niet kende. Nu echter, nu de maatschappij als een uit werkende mensen als haar kleinste delen bestaand organisme, dezen bepalend en door dezen bepaald, voor aller blikken openligt, nu kunnen zij tot een werkelijke wetenschap worden.

En de praktische betekenis van deze wetenschap voor de nieuwe samenleving is niet minder belangrijk dan die van de natuurwetenschap. Want zij handelt over de krachten, die in de mens zetelen, die zijn betrekking tot zijn medemens en tot de wereld bepalen, die dus in de samenleving tot uiting komen. Deze krachten, die wij vaak ternauwernood als spontane hartstochten in de diepe gronden van het onderbewustzijn onderkennen, werkten als machtige impulsen in het geschiedkundig gebeuren, telkens geremd door even machtige tradities en waanvoorstellingen, nu eens als revolutionaire geestdrift de ontwikkeling voortstuwend, dan in schijnbaar onbeweeglijke apathie terugvallend, steeds spontaan, onbeheerst, onbekend. De nieuwe wetenschap van mens en maatschappij leert deze krachten ten volle kennen en ze daardoor praktisch regelen en beheersen. Ze zijn dan niet langer, als blinde hartstochten door even blinde overgeleverde moraal geremd, meester over de mens; door zijn bewuste zelfbeheersing maakt hij ze tot zijn machtige dienaren. Het zal een der belangrijkste opvoedingstaken van de nieuwe maatschappij zijn, op de grondslag van de wetenschap der maatschappelijke en geestelijke krachten en

hun uitwerkingen, de opgroeiende generaties tot bewuste beheersing van deze krachten op te leiden; dus tot doelmatige toepassing van alle gaven van hartstocht en geestelijke kracht, van voelen en willen, die in hen liggen. Zo wordt de opvoeding van het opgroeiende geslacht, in karakter zowel als in kennis, tot een wezenlijk element in de nieuwe produktiewijze. Daarmee wordt ook het funktioneren van de nieuwe samenleving eerst ten volle verzekerd. En zij wordt tegelijk het middel om deze produktiewijze met bewust opzet tot hogere vormen op te voeren. Zo zullen door de theoretische beheersing van de wetenschap van natuur en maatschappij, en door haar praktische toepassing in leven en arbeid, de arbeiders deze aarde maken tot een schone woonplaats van vrije mensen.